
A CSONGRÁDI SZŐLŐTERMELŐK GAZDASÁGI HELYZETE

KISPÁL GABRIELLA
LIEBMANN LAJOS

Összefoglalás

A tanulmány a csongrádi szőlőtermelők gazdasági helyzetét több vizsgálati módszer felhasználására alapozva mutatja be. A termelők a rendelkezésükre álló egyébként jó természeti adottságok kihasználása mellett – más hazai szőlőtermő területek, borvidékek gazdálkodóihoz hasonlóan – hosszabb ideje kedvezőtlen gazdasági feltételek között dolgoznak fennmaradásukért. Eredményességüket meghatározza az is, hogy kevésbé ismert termőhelyen végzik tevékenységüket, továbbá a termékpálya helyi kapcsolatrendszerében, éppen a borvidék piaci alul pozícionáltsága miatt, kiszolgáltatottságuk még kifejezettebb.

Kulcsszavak:

termékpálya, költség, hozam, veszteség

Abstract

The study shows the economic situation of grape producers at Csongrád county, based on the use of several analytical methods. The producers have been working by adverse economic conditions for surviving for a long time, similarly producers from other wine regions and grape producing areas, beside the utilization of available good natural conditions. Their efficiency was determined, that they work in a less known region, additionally their defenselessness is larger within the chain's relationship, because of the low market position of the wine region.

Keywords:

chain, cost, yield, loss

Bevezetés

„...egy termés a tőkén, egy termés a pincében, egy termés a zsebben.”
/a gazdálkodás klasszikus elve/

Az előbbi idézet nagyon jól rávilágít arra, hogy a szőlő- és borágazatban is csak akkor érdemes tevékenykedni, ha a termelő kellő tartalékkal rendelkezik

ahhoz, hogy tevékenységét évről-évre megújítsa és saját döntése szerint fenntartsa. A mezőgazdaság, ezen belül a szőlőtermelés mindig az egyik legnehezebb ágazat volt, hiszen nagy a tőkelekötés és a termelésnek nagyon sok olyan tényezője van, melyet az ember nem tud befolyásolni.

A hazai gazdálkodók az EU-ba való belépéstől helyzetük javulását várták. E várakozásuk azonban nem feltétlenül és nem mindenben teljesült. A gazdálkodási feltételek általános romlása nehéz helyzetbe hozott sok termelőt. A csongrádi talán az egyik legrosszabb helyzetben lévő hazai szőlőtermő vidék. E tanulmány összeállításának az a célja, hogy e térség termelőinek helyzetét és lehetőségeit bemutassa.

Anyag és módszer

A Csongrádi borvidéket 1997-ben törvényi hatállyal hozták létre, amikor az alföldi régiót 3 részre osztották. A borvidék három hegyközségből áll, ezek a Kisteleki, a Móraalmi és a Csongrádi Hegyközség. A 2010. év augusztusi adatai szerint 1730 hektár tartozott a borvidékhez, melyből csak 1154 hektáron volt szüret. (PAPP 2010) Ez a terület az ország szőlőterületéhez hasonlóan 1998 óta folyamatosan csökken. A Csongrádi Hegyközséghez a legfrissebb adatok (PAPP 2010) szerint 565 hektár nyilvántartott szőlőterület tartozik, melyből 81 hektárra már kiadták a kivágási engedélyt.

Csongrádon és környékén a természeti adottságok nagyon kedvezőek, magas az évi napsütéses órák száma, akár a 2050-2100 órát is eléri (KISPÁL 2009). Közel van a Tisza, homokos a talaj, mindez hozzájárul a szőlő megfelelő cukorfokának kialakulásához (GÉCZI 2010). Bár a fagyok és a csapadékhiány komoly károkat okozhatnak, de a szőlőnek általában kedvez az éghajlat. A legfontosabb vörösbort adó szőlőfajták a Cabernet Sauvignon, Cabernet Franc, Kékfrankos, Zweigelt, valamint a hungarikumnak is számító Kadarka. A fehérszőlők közül a Kövidinka, a Zalagyöngye, Rizlingszilváni, Bianca, Chardonnay, Ezerjő és a Rajnai Rizling a legelterjedtebb ezen a területen.

A szőlőtermelők helyzete és lehetőségei több megközelítésben is vizsgálható. Ennek megfelelően a szakirodalom feldolgozása és mélyinterjúk képezték a SWOT-analízis alapját. Kérdőíves felmérést végeztünk a csongrádi hegyközség termelői körében. A mélyinterjúkra, a kérdőíves felvételezés eredményeire támaszkodva, valamint MILLER (2009) alapján termékpálya elemzést, preferenciamátrixot állítottunk össze. A helyi termelési feltételeket és technológiát alapul véve (KISPÁL 2009) a szőlőtermelés eredményességének értékelésére modellszámítást készítettünk. A számítást és annak eredményeit a termelőkkel folytatott személyes interjúk segítségével is teszteltük.

A mélyinterjúk egyrészt kiindulási alapot adtak az elemzéshez, a kérdőívek összeállításához, és a gazdasági kalkulációhoz, másrészt visszaigazolásként, kontrollként és kiegészítésként szolgáltak a vizsgálati eredmények értelmezéséhez és értékeléséhez.

Eredmények

A SWOT analízis legfontosabb megállapításait az 1. táblázat foglalja össze. Az *erősségek* között elsőként említett *jó elhelyezkedés* jellemzőire az előbbieken már utalás történt. A felsorolásból a jó fajtaösszetételt és a szakmai tudást emeljük ki. A *fajtaösszetétel* tekintetében feltétlen termelői előnyként említhető, hogy több szőlőfajta is jól megél a területen, ez segít a kockázatot megosztani (KISPÁL 2009). Ha az egyik fajta elfogyott, (ez két-három évig is mutathatja a hatását) a másik még megmaradhat. Ha az egyik gombásodik, a másik elkerülheti azt. A fajták érési ideje is eltér, így könnyebb a betakarítást megszervezni. A megmunkálási idő is jobban széthúzható, ütemezhető.

Szakmai tudás, jól kiforrott termelési technológia, szakmailag képzett, stabil, jól felkészült kiszolgáló személyzet a jellemző a hegyközségre. Ez köszönhető annak, hogy a termelők már régóta foglalkoznak ezzel a tevékenységgel. A kérdőíves felmérésben érintett termelői kör átlagosan 26 éve résztvevője e munkának. Többségük felsőfokú szakmai végzettséggel rendelkezik.

A *lehetőségek* közül a minőség (BLAHÓ 2010) és a pályázatok tekinthetők a legfontosabbnak. A 70-es évek után *a mennyiség helyett a minőség lett a meghatározó* cél e területen is. A szemléletváltás helyességét a színvonalas borversenyeken elért jó eredmények is igazolják. A csongrádi borok teljes mértékben ki tudnák elégíteni a minőségi vörösbor iránti keresletet. Ez a terület nagyon jó alapanyagot ad a borászathoz, ami a bor minőségében körülbelül 80 %-ot jelent. A maradék 20%-nak több mint kétharmad részét a jó technológia adja és kevesebb, mint egynegyede a gyakorlati fogásoknak köszönhető. (KISPÁL 2010)

A *pályázatok* különböző formái lehetőséget adnak arra, hogy a szőlőtermelő magasabb hozzáadott értéket állítson elő, és fent tudjon maradni az ínséges időkben is. A pályázati pénzek elnyerése egyes termelőket az „éhhaltól” ment meg, másokat, akik kiegészítő tevékenységként végzik a szőlőtermelést, mellékjövedelemhez juttathat. Körülbelül 10-12 pályázati forma létezik a szőlőtermelők és borászok támogatására.

A *gyengeségek* közül a klímaváltozás (BÁLINT 2010) és a pénzhiány (KISPÁL 2009), (NÉMETH 2010), (PAPP 2010) a legfontosabb. A termés átlagmennyisége nagymértékben visszaesett a *klímaváltozás* miatt. Ez köszönhető annak a jelenségnek, hogy egyes években még márciusban esik a hó, de már májusban az eső hiánya miatt elkezd száradni, égni a tőke, melynek következménye akár 60%-os termékcsökkenést is lehet. Sajnos jégesők is előfordulnak.

1. táblázat: **SWOT-analízis csongrádi szőlőtermelőkre**

Erősségek	Gyengeségek
<ul style="list-style-type: none"> • Jó elhelyezkedés • Kiforrott technológia • Fajtaösszetétel • Biotermelés • Szakmai tudás 	<ul style="list-style-type: none"> • Klímaváltozás • Pénzhiány • Az integráció hiánya • Gyenge marketing • Alulpozícionáltság
Lehetőségek	Veszélyek
<ul style="list-style-type: none"> • Hagyomány • Minőség • Technológiai fejlesztések • Pályázatok • Borturizmus • Összefogás 	<ul style="list-style-type: none"> • „A pincék uralma” • A kifizetések halogatása • Alkalmi munkavállalók • A nem megfelelő ellenőrzés • Magas anyagköltségek

Forrás: Mélyinterjúk, kérdőívek, releváns honlapok alapján saját szerkesztés

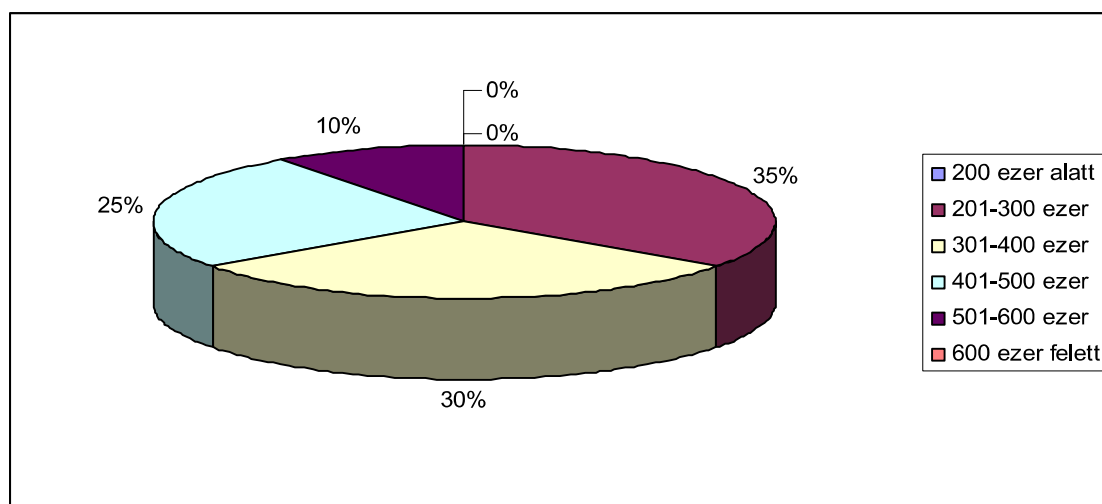
A *pénzhiány* miatt a szőlőtermelők nem tudnak annyi tartalékot képezni, hogy a feldolgozásra költsenek. A fejlesztések elmaradnak és a jól reklámozott területekkel összehasonlítva a hátrány csak növekszik. A vállalkozók ellehetetlenülnek, nincs meg a szükséges „saját erejük” a pályázatokhoz, mert egyik napról a másikra élnek. Örülnek, ha a szőlő ára fedezi a megművelést.

A *veszélyek* közül legfontosabb „a pincék uralma” (KISPÁL 2009) és az anyagköltségek emelkedése. A pincék nem élnek az integrációs lehetőségekkel, nem fognak össze a termelőkkel. Mindent a két nagy pince határoz meg, és helyzetüket kihasználva évek óta alacsonyan tartják az árakat. Ez hosszútávon likviditási gondokat idéz elő, a termelők körében már most megélhetési gondokat is okoz.

Nagy problémát jelent a KSH 2008. évi adatai szerint, hogy az alap-és segédanyag árak már nyugati szinten vannak, az értékesítési ár pedig körülbelül egy ötöde, egy hatoda a nyugati áraknak.

A *kérdőíves vizsgálat* tapasztalatairól összességében elmondható, hogy a válaszadási hajlandóság összességében gyenge volt. A kérdőívet többen kitöltetlenül adták vissza. A válaszadás hiányát a félelemmel indokolták. Tartottak attól, hogy a véleményük közreadásának önmaguk számára kedvezőtlen következményei lehetnek. Összesen 24 értékelhető kérdőív érkezett vissza. E kérdőívek kitöltői a volt szőlőszövetkezeti területből 156,74 hektárt birtokoltak, amely az összes területeknek több mint felét teszi ki. A kérdőíves véleményfelmérésből csak a legfontosabb kérdések feldolgozásának eredményeit emeljük ki.

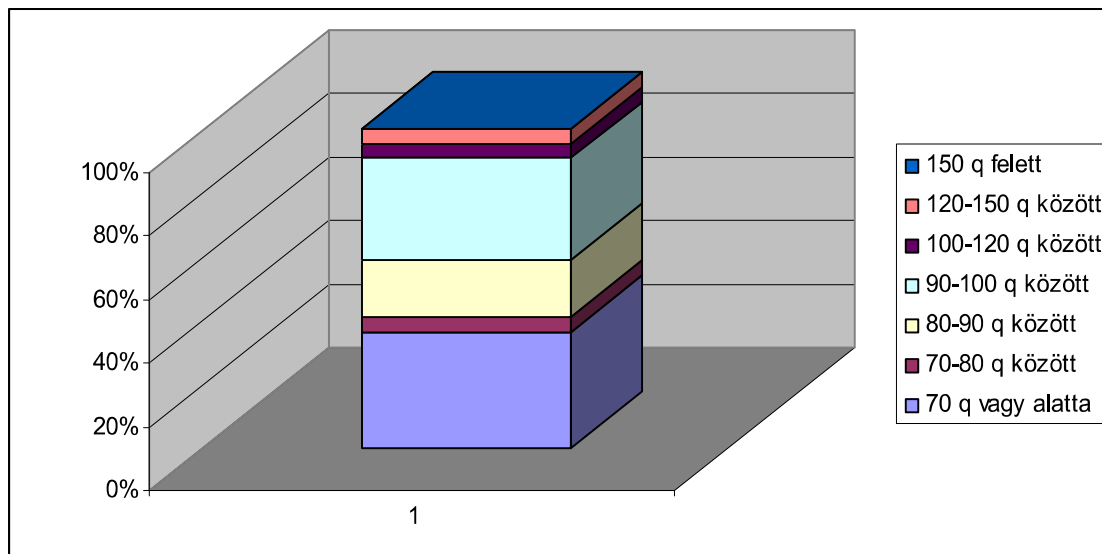
Egy hektár megművelése a legtöbb válaszadó szerint 201-300 ezer, illetve a 301-400 ezer Ft-os költségkategóriába esik. (1. ábra) Ez az összeg azért lehet ilyen alacsony, mert a termelők igyekeznek költségeket minimalizálni és csak a legfontosabb feladatokra koncentrálni. A munkák jelentős részét maguk végzik el, a saját munka ellenértékét nem számolják fel költségeik között, és lehetőség szerint nem alkalmaznak időszakos munkaerőt. Amikor csak lehet, az egyes műveletek gyakoriságát ritkítják, hogy fenn tudják tartani az ültetvényt.

Forrás: A kérdőívek alapján saját szerkesztés

1. ábra: Egy hektár szőlőterület művelésének költsége 2009-ben

Az optimális termésmennyiséget érintő kérdésre adott válaszok szintén megoszlanak. Egy hektár szőlőterületen 7 tonna alatti és 9-10 tonna közötti ez az érték. (2. ábra) Ez azért lehet, mert ha kedvező az évjárat, akkor valóban elérhető a 9-10 tonna hozam hektáronként. Kedvezőtlen időjárási feltételek között a sokszor a 6-7 tonna is nagyon jó eredménynek számít.

Forrás: A kérdőívek alapján saját szerkesztés

2. ábra: Az optimális termésmennyiség alakulása hektáronként

A hektáronkénti költség és hozam mellett a szőlőtermelők helyzetét meghatározza az, hogy a költségmegtérülés hogyan alakul. E tekintetben a válaszadók egybehangzó véleménye az, hogy a szőlő felvásárlási ára nem fedezi a költségeket. E kedvezőtlen jövedelmi feltétellel együtt jár a kiszolgáltatottság az értékesítés területén. A szőlőtermelők nagyon függnek a szőlőfeldolgozóktól, általában nincsenek szerződések. Az összes kérdőív közül összesen 1 db tartalmazott olyan választ, hogy a termelő szerződést kötött, de az is csak egy évre szól. A válaszok szerint a szőlőtermelők teljesen elégedetlenek az anyagi biztonságukkal.

A *termékpálya vizsgálat* NAGY-KOVÁCS-VARGA (2010), valamint NAGY-KOVÁCS (2011) megállapításaihoz hasonlóan a vertikumon belüli kiegyensúlyozatlanságot és kiszolgáltatottságot mutatja. A vizsgált területen két nagy pincészet van, amelyek összehangol(hat)ják piaci magatartásukat és kihasznál(hat)ják a szőlőtermelők kiszolgáltatott helyzetét, lenyomják az árakat. Akinek nincs pincéje, feldolgozást nem végez, az kiszolgáltatott a feldolgozónak, mert a szőlő rövid idő alatt romló termék, veszíthet súlyából vagy minőségéből, ezért gyorsan át kell adni a feldolgozó borászoknak. A szőlőtermelő kiszolgáltatott az inputok beszerzésekor is. Viselnie kell azt a terhet, amit a termelés input árainak emelkedése és az output árak változatlansága, vagy csökkenése okoz. Ezt nem tudja tovább hárítani senkire sem. Már az is komoly eredménynek számít, ha szőlőjét átveszik és nincs vesztesége az egész évi munkáján.

A feldolgozó sincs könnyű helyzetben, mert – kivéve a közvetlen pincei boreladásokat – leginkább a kereskedő határozza meg az árakat. A

feldolgozónak ezzel együtt is van azonban lehetősége jövedelmet realizálni. Előre kalkulálhatja a palackok árát, éppen ezért olyan árat állapíthat meg a szőlőre, hogy maradjon jövedelme. (KISPÁL 2011) Sajátos helyzet a szakmában, hogy a szőlőtermelőket is nagyjából a borászok képviselik, és mert részérdekeik ütköznek, nem igazán tudják ellátni a termelői érdekképviseletet (NAGY-KOVÁCS 2011). Kevés olyan gazdálkodó van, aki termelő és feldolgozó is egyben. Olyan pedig még kevesebb, aki átfogja az egész vertikumot.

A 2. táblázat a preferencia mátrixot tartalmazza, amely számokban fejezi ki az egyes fontosabb tényezők értékét. Az 1 a legrosszabb, az 5 a legjobb értéket jelenti egy adott feltételre vonatkozóan. A végösszegek a termelőtől az értékesítőig növekednek, ami jelzi, hogy az értékelési tényezők alapján a termelő van a legrosszabb, az értékesítő a legjobb helyzetben (GÁL 2009); (SOLTÉSZ 2009).

2. táblázat: Preferencia mátrix vertikum szereplőiről

Értékelési tényezők	Súly	Termelő	Feldolgozó	Értékesítő
Mobilitás	5	1	2	5
Tőkelekötés nagysága	5	1	3	5
Kockázat	3	1	2	4
Hozzáadott érték	3	1	3	4
Befolyásoló tényezők száma	3	1	2	5
Jövedelmezőség	3	1	2	4
Kiszámíthatóság	2	1	2	5
Eredmény	-	24	56	111

Forrás: A kérdőívek, mélyinterjúk alapján saját szerkesztés

A szempontok közül három értékelési tényezőt emelünk ki. A mobilitás fontos, mert míg a szőlőtermelői tevékenység földhöz kötött, addig a feldolgozónál és az értékesítőnél ilyen feltétel nincs, vagy kevésbé érvényesül. Kereshetnek olyan piacot, ahol többet fizetnek a termékekért, vagy kevesebbet kell adni az alapanyagért. Az ültetvénylétesítés hosszú távra szóló gazdasági döntés és jelentős tőkelekötéssel jár. A termőre forduláshoz legalább 5 év kell, ami a finanszírozás szempontjából kedvezőtlen. Ez alatt az ültetvény „csak viszi a pénzt”, és 5 év alatt nagyon sok minden megváltozhat. A megtérüléshez egy minimális haszon mellett jóval több évre van szükség. Az ültetvény körülbelül 20-25 évig használható, azután ha nincs rendszeren ápolva, hamar előregszik, és ismét csak viszi a pénzt (KISPÁL 2009). A kockázat a bizonytalanságból ered, ami függ az időtől is. A szőlőtermelés a hosszú időtáv miatt is kiszámíthatatlanabb, nagyon kockázatos tevékenység.

A feldolgozó mobilitása, a termékpályára gyakorolt nagyobb hatása miatt kisebb kockázatot visel.

A *modellszámítás eredményeit* a 3. táblázat foglalja össze. A kalkuláció a 2009. évi adatok alapján készült, a területre jellemző ráfordítás árai és szőlő értékesítési ár figyelembevételével. A számítás további feltételezései a következők voltak: az ültetvény már legalább 5 éves, a borvidéken legelterjedtebb művelési módot alkalmazzák, fajta a területen uralkodó Kékfrankos, 8 tonnás hektáronkénti termés, optimális időjárási körülmények és művelési időpontok.

A szőlőtermelés előbbi jellemzőkkel számított eredménye veszteséget jelez. Az a termelő, akinek nincs lehetősége a szőlő feldolgozására, hosszú távon nem képes finanszírozni a működést sem. A modellszámítás igazolja a kérdőíves felmérésből megismert viszonyokat. A ráfizetés – egy szélesebb adatbázisra épülő elemzés (DUPCSÁK et al. 2011) alapján – meghaladja a meghatározó ártermelő gazdaságok 2009. évi negatív ágazati eredményét. Ez részben magyarázza, hogy a termelők miért döntenek a kivágás mellett. Egyesek ezt pályázati pénzek felhasználásával, mások a nélkül teszik. Céljuk az, hogy megszabaduljanak a terhektől. A Csongrádi Hegyközség területéből a szőlőszövetkezeti tagok szövetkezetük megalakulásánál 400 hektárnyi szőlőültetvényrel rendelkeztek. Húsz év alatt e területből jelenleg 280 hektáron van szőlőültetvény, a többit már kivágták.

Gépi betakarítással a veszteség valamelyest csökkenthető. A területi feltételek lehetőséget adnak arra, hogy a gépi szüretet alkalmazzák. A géppel történő betakarításhoz azonban nem elég csak a sík terület. Követelmény a megfelelő támrendszer és a megfelelő érési idő is. A gépi szüretet olyan szőlőfajtáknál szokás alkalmazni, melyek kisebb fürtűek és ezért a kézi szedés tovább tartana, költségesebb lenne. Amikor természeti csapás éri a szőlőt, nem érdemes a gépi szüretet választani, mert akkor ellenkezően hat, növeli a fajlagos költségeket.

3. táblázat: **A modellszámítás eredményei**

Megnevezés	Kézi szürettel Ft/ha	Gépi szürettel Ft/ha	Kézi szürettel Ft/kg	Gépi szürettel Ft/kg
Termelési érték	321 440	321 440	40,18	40,18
Összköltség	539 060	492 660	67,00	62,00
Eredmény	-217 620	-171 220	-27,00	-22,00

Forrás: A mélyinterjúk alapján saját számítás

Következtetések

Az eredmények összegzése alapján megállapítható, hogy a vizsgálatba vont csongrádi termelők helyzete a jó termőhelyi feltételek ellenére sem tekinthető stabilnak. Azok a kedvezőtlen folyamatok, amelyek más borvidékeken is végbemennek, e termőhelyen is hátrányosan érintik a szőlőtermelést. A termelők gazdasági helyzete nagyon rossz, ezt a kérdőíves felmérés és a modellszámítás eredménye egyaránt igazolja. A veszteséges termelés a termelőalapok teljes leépüléséhez vezethet. Az ágazatban nagyon nagy a függőség a külső tényezőktől, nagy a kockázat és nincs partner a nehézségek leküzdésében.

A helyzet megváltoztatásában éppen ezért a központi szabályozásnak és a termékpálya szereplőinek egyaránt van teendője. A vertikum egésze szempontjából fontos lenne, hogy a nemzeti hatáskörbe tartozó szabályozás, valamint az ellenőrzés újragondolásra kerüljön. Feladat a szőlő nyilvántartási rendszer kiterjesztése és folyamatos aktualizálása, mert csak a rendszerben szereplő területeket kontrollja lehet kellően hatékony.

Egyes uniós országok gyakorlatában már bevált integrációs ár elvét Magyarországon is célszerű lenne alkalmazni. Az általános gazdasági feltételek és ezzel együtt a lakosság életfeltételeinek javulása a fogyasztást, így a minőségi borok iránti igényt is megnövelheti.

A működés finanszírozhatóságának egyik alapfeltétele a pályázati pénzek kifizetésének „felgyorsítása”, mert a kifizetéseket akár több évig is képesek elhúzni a hivatalok. A termelő így nem tud tervezni és gyakran újabb hiteleket kell felvennie annak érdekében, hogy önmagát és ültetvényét fenntartsa. Természetesen erre csak akkor van lehetősége, ha ilyen helyzetben egyáltalán kölcsönhöz juthat. A finanszírozási lehetőségek javítását jól szolgálhatná egy valóban működő speciális agrárbank, amely figyelembe veszi a mezőgazdaság sajátosságait. Ebbe az irányba már történtek előre lépések.

A Csongrádi borvidék alulpozicionált. A fogyasztók bizalmatlanok a vidék boraival szemben, nem hiszik el, hogy egyes csongrádi borok legalább olyan jók lehetnek, mint a nagyobb, nevesebb borvidékek borai. A 1970-es évek óta olyan technológiaváltás ment végbe, amely a minőségi borok előállítását helyezte előtérbe. Ezt kommunikálni kellene, melyhez egységes koncepcióra, arculatra, jól megszervezett marketing kampányra van szükség. Érdemes lenne ezért tanulmányozni a sikeresebb szőlőtermelő helyek marketing stratégiáit. Amennyiben az új pozicionálás sikeres, talán maradhat haszon a szőlőtermelésen is.

Az információáramlás javításában történt már előre lépés, de valójában a gyakorlatban még nem sikerült elérni, hogy a szükséges információ valamennyi termelőhöz eljusson, ne csak azokhoz a borászokhoz, akik képviselik őket. A termelőknek gyakrabban kellene szakmai fórumokat tartani helyben is annak érdekében, hogy az információkat meg tudják osztani egymással. Sokszor gondot okoz a termelőknek az információhiány, illetve az, hogy tudják, az információért el kell menni például a Duna Borrégió konferenciára, mert nem jut el az információ a Csongrádi borvidékig. A tájékoztatás céljára létrejött honlapokat rendszeresen frissíteni szükséges.

A SWOT analízisben leírt lehetőségekkel élni kellene. Több pincészetre lenne szükség a területen, olyan környezetre, ami elősegíti a szőlőtermelők és feldolgozók megmaradását. A borturizmus fejlesztése is kitörési pont lehet, ki kellene használni a kedvező természeti adottságokat. A köztudatba be kellene vinni ismét a „bor szeretet” és a bor jótékony hatásait. Nagyobb figyelmet kellene fordítani arra, hogy a minél több bort lehessen eladni a közelben, mert így ez a pénz is helyben maradna, hozzájárulna a vidék fejlesztéséhez. A szakmailag hiteles személyeket segíteni kellene abban, hogy a fiatalabb generációknak át tudják adni tudásuk legjavát. Ezt még azelőtt kéne megtenni, mielőtt végleg kihal ez a szép és hagyományos szakma.

A költségeket a termelők úgy tudnák csökkenteni, ha közösen vennének egy szüretelő gépet és ezt meghatározott időintervallumban használnák. A vegyszerek esetében is élnének a közös beszerzés lehetőségével, mert a nagyobb beszerzési tételek alapján jelentős kedvezményeket vehetnének igénybe.

Célszerű lenne kialakítani, megszervezni olyan szakmai „brigádokat”, amelyek a szőlő munkálatait végeznék. Ezzel elérhetővé válna, hogy a termelőnek ne kelljen napokat azzal töltenie, hogy megtalálja azokat az embereket, akik tudnak segíteni, hajlandóak dolgozni és nem okoznak kárt a szőlőben.

Az eredetvédelemre folyamatos figyelmet kell fordítania az országnak, az ellenőrző hivataloknak és a termelőknek egyaránt. Segíteni szükséges a lakosságot abban, hogy az új EU-s borkategóriák alkalmazásakor is meg tudja majd megkülönböztetni a borokat minőségük szerint.

Hivatkozott források:

- [1.] Bálint Gy. (2010): A csongrádi szőlők 40 százalékában tett kárt a hőség. www.delmagyar.hu. 2010.01.16.
- [2.] Blahó G. (2010): Egymillió liter csongrádi bor fogyott tavaly. www.delmagyar.hu. 2010. 01.16.
- [3.] Dupcsák ZS.- Kerek Z.- Marselek S. (2011): A szőlő- és bortermelés helyzete, lehetőségei. *Östermelő. Gazdálkodók Lapja* 2.szám 61-65 p.
- [4.] Gál Cs. (2009): *Dunabor Magazin* 2009. június 2. szám 11-15. p.
- [5.] Géczi L. (2010): Köszöntő. www.csongradiborvidek.hu. 2010.10.3.
- [6.] Kispál S. (2009) mélyinterjú, személyes közlés
- [7.] Kispál S. (2010) személyes közlés
- [8.] Kispál S. (2011) személyes közlés
- [9.] Miller Gy. (2009) személyes közlés
- [10.] Nagy-Kovács E. - Varga T. (2010): Ártranszmisszió a szőlő-borvertikum piaci szereplői között. XII: Nemzetközi Tudományos Napok. Gyöngyös. 528-535. p.
- [11.] Nagy-Kovács E. (2011): A szőlő- és a bortermékpálya jövedelmezőségének vizsgálata; Doktori értekezés. Gödöllő. 121 p.
- [12.] Németh G. (2010): A borpiac nem bírja a magas árakat, a kicsik tönkremennek. www.szoljon.hu. 2010.09.25.
- [13.] Papp F. (2010): Csongrádi Hegyközség hegybírójának mélyinterjúja, személyes közlése
- [14.] Papp F. (2010): Csongrádi szüret. www.csongradiborvidek.hu. 2010.09.22.
- [15.] Soltész M. (2009): Bajban a magyarországi gyümölcs- és zöldségtermelők- www.barikad.hu. 2010.09.22.
- [16.] Mezőgazdaság, 2008. KSH internetes kiadvány 2009. július

Szerzők:

Kispál Gabriella

Vállalkozásfejlesztés MA

kgabriella12@gmail.com

Dr. Liebmann Lajos, CSc

Egyetemi docens

Károly Róbert Főiskola

Vállalatgazdaságtan Tanszék

lliebmann@karolyrobert.hu